

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ Й ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА
ЖУРНАЛІСТИКИ
Кафедра української і слов'янської філології та журналістики

Мовний портрет сучасного учня
початкової школи міста Херсона

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконавець –
здобувачка II курсу, групи 08-201М
Спеціальність: 035.01 українська мова та література
ОПП «Філологія (українська мова та література)»
ГРИНЬКО Оксана Михайлівна

Керівник –
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української і слов'янської
філології та журналістики
ОМЕЛЬЧУК Сергій Аркадійович

Рецензент –
кандидатка педагогічних наук, заступниця
директора з навчально-виховної роботи, учителька-
методистка української мови і літератури ліцею
ім. Р. Шухевича Івано-Франківської міської ради
СЕМЕНІВ Наталія Любомирівна

Івано-Франківськ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні підходи до вивчення мовної особистості в сучасній лінгвістиці.....	
1.1 Сутність понять «мовна особистість» та «мовний портрет».....	
1.2 Особистість молодшого школяра як об’єкт соціолінгвістичного та лінгвістичного дослідження.....	
РОЗДІЛ 2. Вплив екстралінгвальних чинників на формування мовного портрета учня початкової школи м. Херсон	
2.1 Мовна особистість здобувача освіти початкових класів у білінгвальному середовищі	
2.2 Мова соціальних мереж, мультфільмів, сучасної літератури у соціолекті молодшого школяра	
2.3 Формування мовної особистості під впливом пандемії COVID-19 та війни.....	
ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТКИ	

ВСТУП

На думку сучасних мовознавців, не можна пізнати мову, не пізнавши її носія – конкретну мовну особистість. Розкрити приховані механізми функціонування й розвитку мовлення можна через дослідження насамперед дитячої мови. Проблема становлення мовної особистості, беззаперечно, є актуальною навіть у період глобальних викликів - пандемії коронавірусної хвороби й умов воєнного стану в Україні. Це питання розглянуто в роботах багатьох учених (Г. Богин, Є. Боринштейн, С. Єрмоленко, О. Лавриненко, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентилюк, П. Селігей, О. Семенов, Л. Струганець та ін.). У сучасних лінгвістичних школах натрапляємо на значну кількість досліджень мовного портрета, що, на наш погляд, можна класифікувати на:

- територіальні (Марчук Л. «Мовний портрет інтелігента – мешканця Кам'янця-Подільського», Попович Н. «Мовленнєвий портрет одесита», Шевчук Л. «Моделювання лінгвокультурного типу «одесит»»);

- професійні (Деренчук Н. «Мовний портрет сучасного українського політика», Семенов О. «Мовний портрет наукового наставника у вимірах лінгвоперсонології», Сьута Г. М. «Мовні портрети політиків і журналістів», Товстенко В. «Мовний портрет сучасного економіста»);

- вікові (Глуховцева К. «Мовна особистість сучасного студента та її історико-культурний тезаурус», Горошкіна О. «Мовленнєвий портрет сучасного старшокласника», Сеньків О. і Тимчук О. «Мовний портрет підлітка у фентезійному творі»);

- літературознавчі (Ганжа А. «Мовний портрет Олеся Гончара в українській кінодокументалістиці», Писаренко К. «Типологія мовних портретів персонажів у художніх текстах триптиху «Хресна проща» Р. Іваничука: змістовий аспект»).

Проаналізувавши наукові праці, що досліджують питання мовної особистості, ми зробили висновок, що в сучасному мовознавстві досі не було

комплексних досліджень мовного портрета молодшого школяра міста Херсона.

Маючи досвід роботи вчителем початкових класів понад 10 років, вважаю за доцільне дослідити цю тему в новому контексті, оскільки стрімке зростання популярності соціальних мереж, мобільних ігор, а також життя в умовах пандемії та війни призвели до появи в мовленні школярів нових слів, якими вони послуговуються в повсякденному житті.

Актуальність теми “Мовний портрет сучасного учня початкової школи міста Херсона” зумовлено інтересом до дослідження розвитку розмовної лексики сучасного здобувача початкової освіти міста Херсона. Динамічність системи мови потребує постійного дослідження, оскільки зміни в лексичному складі є найбільш стрімкими і помітними. Під впливом сучасних реалій формується новий мовний портрет здобувача початкової освіти, який потребує дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему кваліфікаційної роботи затверджено на засіданні вченої ради Херсонського державного університету (протокол від 31 жовтня 2022 року №4). Наукове дослідження пов'язано з ініціативними науково-дослідними роботами, що виконуються на кафедрі української і слов'янської філології та журналістики Херсонського державного університету: “Закономірності розвитку української мови і практика мовної діяльності (державний реєстраційний номер 0117U001731, керівник Климович С.М.), “Теорія і практика навчання української мови в середній та вищій школі в умовах стандартизації сучасної освіти” (державний реєстраційний номер 0117U001765, керівник Пентиліук М.І.), “Трансформація методики навчання української мови в умовах цифровізації шкільної освіти” (державний реєстраційний номер 0122U200871, керівник Омельчук С.А.).

Об'єктом дослідження є мовний портрет учня початкової школи міста Херсона.

Предмет дослідження - характеристики мовного портрета сучасного учня початкової школи віком від 7 до 10 років міста Херсона під впливом екстралінгвальних чинників.

Мета роботи: дослідити характеристики мовного портрета сучасного учня початкової школи віком від 7 до 10 років міста Херсона під впливом екстралінгвальних чинників.

Завдання роботи:

1. Опрацювати наукові джерела з досліджуваної проблеми.
2. З'ясувати сутність понять «мовна особистість» та «мовний портрет».
3. Схарактеризувати особистість молодшого школяра як об'єкт соціолінгвістичного та лінгвістичного дослідження.
4. Визначити особливості білінгвального середовища на формування мовної особистості здобувача освіти початкової школи.
5. Узагальнити вплив мови соціальних мереж, мультфільмів, сучасної літератури на соціолект молодшого школяра.
6. Дослідити вплив пандемії COVID-19 та війни на формування мовної особистості.

Методи дослідження, які використовували для досягнення мети і реалізації поставлених завдань: теоретичні (аналіз літератури з метою дослідження стану проблеми, визначення різних наукових поглядів, власних позицій у проблемі, що досліджується); емпіричні (спостереження за спілкуванням учнів під час перерв та уроків, опитування).

Експериментальна база досліджень: Херсонська спеціалізована школа I-III ступенів №24 із поглибленим вивченням математики, фізики та англійської мови Херсонської міської ради, м. Херсон

Матеріали кваліфікаційної роботи апробовано у статті “Лексикон сучасного учня початкової школи міста Херсона”, опублікованій в альманасу “Магістерські студії” (Івано-Франківськ-Херсон. Вип. 22. 2022).

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає в тому, що вперше здійснено комплексне вивчення специфіки мовної особистості здобувача

освіти початкової школи міста Херсона з урахуванням впливу білінгвального середовища, медійного простору, соціальних мереж, а також таких сучасних реалій, як пандемія та війна.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні матеріалів дослідження науковими гуртками, спецкурсами у закладах вищої освіти, під час підготовки навчальних посібників для дітей, а також у практичній роботі навчально-виховного процесу закладів освіти з розвитку мовлення та комунікативних навичок здобувачів освіти.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Сутність понять «мовна особистість» та «мовний портрет»

Українська освіта сьогодні перебуває на шляху істотних змін, які відбуваються, з одного боку, у процесі впровадження стандартів Нової української школи, з другого – під впливом пандемії коронавірусної хвороби й повномасштабної військової агресії російської федерації проти України. Водночас ці виклики не змінили основного призначення роботи в початковій ланці закладів освіти, спрямованої на особистісне виховання здобувачів освіти, зокрема на формування мовної особистості учня, компетентного мовця, як закономірно визначає С. Омельчук, особистості, що має високий рівень мовної свідомості, творчого мислення й літературного мовлення, здатна висловлювати думки просто і зрозуміло [29]. Цей процес передбачає виховання національно свідомого ставлення до мови, поглиблення мовних знань, розвитку мовлення, мовленнєвої культури [21].

«Сучасна лінгвістика, багатоаспектна й багатообразна, характеризується чітко вираженим антропоцентризмом. Людина як мисляча й «розмовна» особистість стає центром тяжіння й точкою відліку в багатьох мовознавчих дослідженнях» [51]. Внаслідок посиленого інтересу лінгвістів до поняття «мовної особистості» у мовознавстві виокремлено лінгвоперсонологію – розділ мовознавчої науки, яка вивчає мовну особистість у її цілісності [20].

«Словник-довідник з української лінгводидактики» за редакцією М. Пентиліук трактує мовну особистість як такого носія мови, який добре володіє системою лінгвістичних знань, репродукує мовленнєву діяльність, активно працює зі словом, сприяє розвитку мови та дбає про неї; як мовця, що розширює функції мови, творить україномовне середовище в усіх сферах суспільного життя. Мовною особистістю виявляється природне бажання

послугуватися у повсякденному спілкуванні рідною мовою, відроджувати культуру, традиції свого народу, виробляти зразки висококультурного інтелектуального спілкування літературною мовою [35].

У «Словнику сучасної лінгвістики» А. Загнітко визначає мовну особистість як «...мовця, тип комуніканта, конкретну особистість, яка знає мову досконало, творчо та усвідомлено нею володіє, сприймає мову в контексті культури та національної ментальності, вживає мову у якості невід'ємного елемента самостворення, самоствердження, самопізнання, самовияву, розвитку та вдосконалення власних інтелектуально-розумових та емоційно-рольових, експресивно-почуттєвих можливостей і як найнеобхідніший засіб соціалізації особистості в людському суспільстві».

Також А. Загнітко описує мовну особистість «...як сукупність здібностей і характеристик людини, що зумовлюють продукування і розуміння особистістю текстів, що різняться між собою...» [19]. На думку вченого, представлене поняття поєднує в особі мовця мовну компетенцію, бажання творчого самовияву, вільне здійснення усесторонньої мовленнєвої діяльності.

У «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» за редакцією С. Єрмоленко вказується на свідоме ставлення мовної особистості до своєї мовної практики. Крім того, автори підкреслюють, що суспільно-соціальне, територіальне середовище, традиції виховання у національній культурі залишають відбиток на мовній особистості [16]. Зазначимо, що у нашому дослідженні ми спираємося на це твердження.

Окрім словників, визначення поняття «мовна особистість» знаходимо у наукових працях авторів із різних галузей знань: у лінгвістиці – Ф. Бацевич, Л. Мацько, у лінгводидактиці - А. Богуш, Л. Мамчур, М. Пентилюк, О. Семенов, у соціолінгвістиці – Є. Боринштейн, у психолінгвістиці – О. Лавриненко, у психології – І. Семенов, Ю. Степанов, у педагогіці - О. Комар, О. Савченко.

Найбільш оптимальним для нашого дослідження є визначення мовної особистості, запропоноване вченою-лінгводидактою А. Богуш: «...під мовною особистістю розуміємо високорозвинену особистість, носія як

національно-мовленнєвої, так і загальнолюдської культури, який володіє соціокультурним і мовним запасом, вільно спілкується рідною, державною та іншими мовами в полікультурному просторі, адекватно застосовує набуті полікультурні знання, мовленнєві вміння і навички у процесі міжкультурного спілкування з різними категоріями населення» [1].

На думку А. Богуш, розвиток мовної особистості відбувається в різних видах діяльності, таких як виховання, навчання, спілкування, а провідним чинником її формування є мовленнєве середовище, у якому дитина соціалізується. Ми поділяємо цю думку і спираємося на неї у своїх дослідженнях.

Зазначимо, що формування й розвиток мовної особистості досить широко досліджено в сучасній українській лінгводидактиці. Так, М. Пентиліук зазначає, що «мовна особистість – людина, що володіє виражальними багатствами мови, продукує її в різних життєвих ситуаціях і шанує її, дбає про її збереження й розвиток» [33]. Також вчена зауважує, що українська мовна особистість ґрунтується генетично на українських національно-культурних традиціях, мовній свідомості і самосвідомості, соціальних, соціолінгвістичних характеристиках мовного колективу. Тому під час власних досліджень ми звертали увагу на мовний колектив та мовне оточення молодших школярів, щоб зробити точний опис їхнього мовного портрета.

Щоб зрозуміти соціальні характеристики, відображені в дитячому мовленні, звертаємося до наукових досліджень соціолінгвіста Є. Боринштейна, який запропонував таку структуру мовної особистості, що характеризується:

- соціально-діяльнісною спрямованістю;
- адаптивністю до умов суспільства;
- мовною відкритістю та доступністю;
- соціально-культурною мотивацією до пізнання;
- репрезентативністю (мовна особистість утверджує свою національну та культурно-групову приналежність);

- мовленнєвою індивідуалізацією світу, що є особистісно-мовною стимуляцією формування мовленнєвого стилю;
- естетико-мовним профілем особистості [2].

Є. Боринштейн трактує мовну особистість, як «особистість, охарактеризовану з боку впливу засвоєної нею мовної культури на її особистісні якості та соціально-культурну ефективність її діяльності як суб'єкта суспільних відносин. Цій особистості, за її функціональною природою, мають бути притаманні якості-характеристики, здатні позитивно впливати на процес соціально-культурної трансформації» [2].

Говорячи про трактування поняття «мовна особистість» у галузі психолінгвістики, варто звернутися до робіт вченого-психолога О. Лавриненко. Він розглядає мовну особистість на трьох рівнях: психологічному, мовному та біологічному. Елементи кожного з них виражені у когнітивному, мотиваційному та емоційному компонентах. На думку О. Лавриненко, «існує ряд вроджених особливостей індивіда, які істотно впливають на мовну поведінку особистості на всіх етапах її життя, незалежно від соціальних факторів і які справедливо буде віднести до когнітивного компонента» [24].

З огляду на дослідження психологів, можна виокремити у структурі мовної особистості такі компоненти:

- комунікативно-пізнавальна мотивація;
- аналіз ситуації;
- контроль за реалізацією.

Отже, вважаємо поняття мовної особистості багатоаспектним. Її основу становлять такі компоненти: культурологічний, світоглядний та особистісний.

Спільною характеристикою, яка властива різним трактуванням мовної особистості, є тісний зв'язок мовних проявів дитини з її особистісними рисами та з оточенням, у якому вона перебуває. Розвиваючи власну мову, особистість творить сама себе, визначає свою роль у діяльності та соціумі.

Аналіз дефініцій дав змогу також виявити й деякі розходження в поглядах лінгвістів, які мають значний вплив на формування мовної особистості:

- уміння користуватися мовою в будь-якій життєвій ситуації;
- психологічні компоненти, які значно впливають на мовленнєвий розвиток;
- національна повага до мови;
- робота над вдосконаленням мовних навичок.

Відзначимо, що поняття «мовна особистість» взаємопов'язане та взаємообумовлене з поняттям «мовний портрет». Неможливо дати повний опис мовної особистості, не проаналізувавши її мовний портрет. Водночас це ієрархічно організована структура, яка забезпечує висвітлення соціальних, біологічних, психологічних особливостей, особистих інтересів, особливостей комунікативної поведінки та мовленнєвого спілкування особистості.

В Енциклопедії української мови тлумачення мовного портрета пов'язане з мовною характеристикою персонажів, мовою дійових осіб твору. Зазначається, «мовний портрет» героя створюється стильовими засобами, які використовує автор. «Мовний портрет у реалістичному творі передбачає точність у відтворенні мовних особливостей того середовища, до якого належить зображувана дійова особа» [51]. Л. Марчук доповнює це визначення. На її думку, змальовуючи мовний портрет героя, автор повинен передавати не тільки зовнішню подібність, але й духовне життя, соціальний стан, характеристики риси певної епохи тощо [51].

«Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів» за редакцією С. Єрмоленко визначає мовний портрет як «...стилістичну категорію, що реалізується у художній прозі; опис зовнішніх ознак персонажа (зовнішній), а також його внутрішнього стану (внутрішній, психологічний), які забезпечують цілісність художнього зображення [16].

У «Словнику сучасної лінгвістики» А. Загнітко мовний портрет визначає як мовленнєву характеристику персонажа твору – «...добір, використання

особливих для кожної активної / пасивної особи літературного твору слів і висловів як засобу художнього зображення персонажів» [19].

Подібне визначення знаходимо в працях К. Кусько, яка вважає, що формування мовного портрета відбувається через мовлення персонажа. Дослідниця виокремлює такі елементи:

- взаємозв'язок характеру та мовлення дійової особи;
- мовлення персонажа виявляє його соціальну, професійну та локальну приналежність;
- у мовленні героя відображається його світогляд, політичний рівень та ідеологічні позиції;
- взаємозв'язок еволюції мовлення та еволюції образу [23].

Інші науковці визначають мовний портрет, як сукупність характеристик мовного іміджу особистості, що є відображенням її комунікативного потенціалу на певному етапі становлення [37].

Також у наукових працях мовознавці розмежовують поняття «мовний портрет» і «мовленнєвий портрет», оскільки необхідно розрізнити поняття «мова» та «мовлення». Наприклад, К. Іванцова визначає мовленнєвий портрет, «...як планомірний опис особливостей мовної особистості згідно з поставленими дослідником завданнями. Мовний портрет – результат такого опису...» [51].

Мовленнєвий портрет є доповненням мовного. Його можна прослідкувати безпосередньо у мовленнєвій ситуації, створеній комунікантами [51].

Проаналізувавши основні підходи до визначення понять «мовна особистість» та «мовний портрет», робимо висновок, що мовний портрет – важливий компонент мовної особистості, яка реалізується в здатності розкривати комунікативну компетенцію в мовній діяльності та мовленнєвій поведінці. Це статична величина, її визначають певні умови в певний проміжок часу. Мовний портрет є відображенням соціальних, духовних, вікових, культурних, національно-естетичних особливостей особистості,

розкриває її мовні уподобання. На нашу думку, вчителю важливо вміти аналізувати мовний портрет здобувачів освіти, щоб вивчення української мови в школі було більш якісним та ефективним.

1.2. Особистість молодшого школяра як об'єкт соціолінгвістичного та лінгвістичного дослідження

Загальновизнано, що українська мовна особистість має генетичне підґрунтя, утворене українськими національно-культурними традиціями, мовною свідомістю і самосвідомістю, соціальними, соціолінгвістичними, психологічними характеристиками мовного колективу. Мовець, спираючись на цю основу, розвиває набуту мовну, культурознавчу та комунікативну компетенції.

Для створення мовного портрета молодшого школяра розглянемо його як об'єкт соціолінгвістичних та лінгвістичних досліджень. Це дасть змогу виявити, що саме впливає на формування дитини як мовної особистості.

З'ясуємо, яку мету вивчення української мови визначає Державний стандарт початкової освіти. Це «формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей; розвиток особистості здобувачів освіти засобами різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися українською мовою ... для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися нею в особистому і суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей» [13]. Як бачимо, рівень оволодіння усним та писемним мовленням на кінець 4-го класу має бути досить високим, щоб діти могли вільно спілкуватися українською мовою на будь-яку тему, що є доступною для їхнього розуміння.

Процес засвоєння мови учнем початкової школи є свідченням того, що відбувається становлення його здібності до мови, апробація закономірностей, що були виявлені в мовній практиці. Також у свідомості дитини як мовної

особистості складаються різноманітні асоціативні системи інтерпретації мовного та позамовного досвіду. Так відбувається формування мовної свідомості школяра.

Розглядаючи мовну свідомість здобувача освіти, поділяємо думку П. Селігея, що «мовна свідомість є формою свідомості, яка обіймає погляди, уявлення, почуття, оцінки й настанови щодо мови та мовної дійсності» [41]. Вона складається з мовних знань, мовних почуттів, мовних оцінок, мовних настанов, мовної поведінки. Останню розглядаємо на індивідуальному та колективному рівнях. Індивідуальну мовну поведінку пов'язуємо із мовною особистістю, яка реалізується в соціумі, а колективну – із певною соціальною групою, суспільством, етнічною спільнотою, нацією.

Для визначення індивідуальної мовної свідомості слід оцінити такі особливості:

- рівень грамотності та чутливості дитини до мовних явищ;
- сформованість у неї ідеального образу мовця;
- ретельність дотримання літературних норм;
- адекватна оцінка власного мовлення та виправлення мовних помилок;
- поведінка в ситуаціях багатомовності;
- принциповість і терплячість в мовних питаннях;
- мотивація мовної діяльності [41].

Охарактеризувавши дитину за наведеними критеріями, можна визначити рівень її мовної свідомості. Діяльність учителя в закладі освіти має бути спрямована на виховання в дитини високої мовної свідомості, адже саме така особистість упевнено послуговується мовою в будь-якій ситуації, шанобливо ставиться до рідної мови та поважає мови інших народів.

Зазначимо, що в процесі виховання в дітей поваги та любові до рідної мови відбувається становлення їх як мовних особистостей. Батьки та вчителі повинні активізувати україномовне мовленнєве середовище школяра та заохотити його до вживання української лексики у власному мовленні. Поділяємо думку М. Пентилюк, що «спонукання школярів до активного

вживання власне українських слів спрямоване на виховання в них національно-мовних рис та розвиток індивідуальної мовотворчості в різних ситуаціях спілкування» [34]. Діти мають усвідомити необхідність спілкування рідною мовою. Тому допомога дорослих на даному етапі є важливою.

Мовна та мовленнєва компетенції здобувача освіти формуються і вдосконалюються на уроках під час виконання завдань з лінгвістичного аналізу тексту. Опрацьовуючи тексти різних жанрів, стилів, аналізуючи їх зміст, структуру і мовні засоби, учні розвивають мовлення, засвоюють комунікативні властивості тексту, функції мовних одиниць. Школярі упевнюються, що текст – це функціонально завершене мовне ціле, яке визначає певна мовна діяльність. Завдяки продуктивній та перцептивній роботі з текстом, як одному із видів діяльності у навчальному процесі, формуються комунікативні навички та уміння здобувачів освіти, твориться мовна особистість, яка здатна спілкуватися в різних життєвих ситуаціях [34].

В ході своєї мовленнєвої поведінки школяр засвоює певні правила, які показують, як розвиваються семантичний, лінгвокогнітивний та мотиваційний рівні лінгвістичної компетенції. Перший рівень показує засвоєння понять загальнонавчаних слів, другий демонструє, як у дитини сформовані знання про світ і мовну картину світу, третій – це характеристика здатності обирати певну стратегію мовної поведінки, підбираючи відповідні до мети спілкування мовні одиниці [48].

Мовну особистість здобувача освіти досліджуємо з огляду на його мовний портрет, представлений лексиконом, тезаурусом та прагматиконом. З огляду на зазначене звернемо увагу на комунікативну поведінку школяра, своєрідність його лексики, що формує учнівський сленг. Сучасні учні початкової школи є досить мобільними мовними особистостями. Вони легко запам'ятовують і починають використовувати в мовленні нові слова, почуті від членів сім'ї, друзів, учителів, із засобів масової інформації [42]. Також на становлення мовної особистості сучасних школярів сьогодні значно впливають блогери різних соціальних мереж.

Для вивчення мовного портрета сучасного учня початкової ланки звернемо увагу на такі показники:

- біологічні, психологічні та соціальні особливості дитини, її захоплення та уподобання;

- знання мови на усіх мовних рівнях;

- комунікативна поведінка школяра, використання ним сленгу.

На нашу думку, щоб створити мовний портрет молодшого школяра й розкрити його особистісні риси, необхідно визначити особливості, притаманні дітям цього віку, познайомитися з їхніми інтересами, визначити важливі чинники, які впливають на них. Школярами чітко розмежовуються офіційна та неофіційна сфери в мовній поведінці. Офіційна комунікація передбачає дотримання правил, які зокрема визначені навчальним закладом. У межах неофіційної комунікації діти орієнтуються на колективне мовлення, оскільки хочуть почуватися зручно і невимушено. Тому вважаємо за доцільне, досліджуючи мовну особистість учня, спостерігати за ним у невимушеному, неформальному середовищі.

У молодшому шкільному віці відбувається засвоєння понять, що пов'язано з інтенсивністю розвитку мови. Зміст понять, у більшості випадків, уже відповідає тим значенням, які вкладають у них дорослі. Під час навчального процесу спостерігається значний розвиток мовної діяльності школярів. Діти починають усвідомлювати форми мовлення, звуковий склад слова, лексику, оволодівають писемним мовленням, отримують поняття про літературну мову та її норми.

У нашому дослідженні враховуємо також, що спілкування молодших школярів характеризується сильною емоційністю та експресивністю. Під час такого спілкування можна простежити весь спектр емоційних мовленнєвих засобів, що використовує дитина. Для учнів початкової школи пріоритетною є власна емоційна сфера та особистість співрозмовника, тому діти цього віку часто вживають експресиви [3].

У процесі складання мовного портрета здобувача освіти початкової ланки вважаємо за необхідне розкрити його лексичну компетентність – здатність молодшого школяра здійснювати практичну, когнітивну, мотиваційну, рефлексивно-поведінкову лексичну діяльність, спираючись на певний запас слів, використання лексем, фразеологічних зворотів, образних висловів. Лексична компетентність – важлива інтегративна якість мовної особистості, яка необхідна для свідомого та творчого здійснення комунікативно-творчої діяльності, розвитку загальної культури мовлення, досягнення успішної життєдіяльності [43].

Розглядаючи питання лексичної компетентності молодших школярів, зазначаємо, що найбільш активне збагачення їхнього мовлення відбувається саме у школі. Під час навчального процесу учні з'ясовують лексичне багатство рідної мови, опрацьовують нові слова, ознайомлюються із зображувальними засобами української мови. Також формуються їхні лексичні навички, які передбачають правильне вживання лексики в усному та писемному мовленні з комунікативною метою, розуміння та розпізнавання лексики під час читання, уміння користуватися словниками різних видів.

Рівень сформованості лексичних навичок у здобувача освіти вважаємо важливою складовою його мовного портрета. Тому в ході свого дослідження спостерігаємо за обсягом активного словникового запасу школярів, різноманітністю лексико-граматичних конструкцій, точністю, лаконічністю мовлення, комунікативною доцільністю, багатством та чистотою мови. Здобувачі освіти з високим рівнем сформованості лексичних навичок мають усвідомлено осмислювати сутність мовної одиниці, розуміти її значення в тексті, творчо вживати у різних мовленнєвих ситуаціях.

Важливим вважаємо вплив виховання на розвиток мовної особистості в дитячому віці. Саме засвоєні норми поведінки в процесі спілкування, мовленнєва культура, знання мовної етики формують виховану мовну особистість, яка сприймається в соціумі як цікавий комунікант. Діти 7-10 років схильні обирати зразок для наслідування з людей, які їх оточують. Це можуть

бути батьки, учителі, друзі. Зокрема, працюючи вчителем початкових класів понад 10 років, намагаюся бути таким зразком для своїх учнів, допомагаю школярам усвідомити існування спеціальних мовних норм, яких слід дотримуватися, щоб мовлення було зрозумілим для інших.

Соціалізація молодшого школяра є важливим етапом становлення його як мовної особистості. Поділяємо думку А. Романченко, що важлива роль у цьому процесі відведена процесу залучення дитини до соціальних відносин, які реалізують культурно-історичне знання суспільства, активній мовленнєво-мисленнєвій діяльності за нормами етномовної культури та засвоєнню законів соціальної психології українського народу [39].

У ході свого дослідження звертаємо увагу на здатність учнів виражати та закріплювати соціальні відносини і взаємодії, а також на їхній соціальний статус та соціальну роль. Під соціальним статусом розуміємо становище особистості в суспільстві, на яке впливають стать, вік, етнічна належність, родинний статус, освіта, успішність у навчанні, мовлення. Соціальна роль – це функція особистості, її поведінка, яка виконується відповідно до суспільних норм та соціального статусу [39].

Погоджуємося з думкою дослідників, що, з одного боку, існує залежність мовної культури особистості від її соціальної ролі та статусу, а з іншого – формування та визначення соціального існування особистості залежить від самої мови [2]. Тому важливою характеристикою соціального статусу здобувача освіти вважаємо мовлення. Розглядаючи особистість молодшого школяра з цієї позиції, можемо окреслити соціокультурні особливості його мовного портрета.

Підсумовуючи, зазначимо, що особистість здобувача освіти 1-4-х класів є досить багатогранною. Діти 7-10 років відрізняються емоційністю, цікавістю до всього нового, відкритістю, прагненням наслідувати інших людей, як дорослих, так і одноліток. Протягом навчання в початковій школі учні збагачують свій словниковий запас, тому в ході нашого дослідження звертаємо увагу на рівень сформованості активного словника дитини. Також

на формування мовного портрета молодшого школяра впливають психологічні особливості особистості, мовне оточення, сформованість лексичних навичок, соціальний статус та роль.

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ МОВНОГО ПОРТРЕТА УЧНЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ м. ХЕРСОН

2.1. Мовна особистість здобувача освіти початкових класів у білінгвальному середовищі

Перший етап нашого дослідження ми розпочали з визначення особливостей мовного середовища, у якому перебуває молодший школяр. У ході вивчення цієї проблеми послуговувалися доробками таких українських науковців, як А. Богуш, М. Пентилюк, Л. Скуратівський, І. Хом'як, які вивчали комунікативне середовище мовної особистості. Для нашого дослідження вважаємо найбільш оптимальним визначення А. Богуш: “під мовленнєвим середовищем ми розуміємо сукупність сімейних, побутових, соціально-педагогічних неорганізованих і цілеспрямованих умов спілкування дитини в системах “дорослий (батьки, родичі, вихователь, учитель) – дитина”, “дитина-дорослий”, “дитина-дитина” [1].

Також розглянули наукові роботи вчених-лінгвістів, які досліджували таке явище, як білінгвізм.

З цією метою протягом вересня-жовтня 2022 року провели онлайнове опитування за допомогою гугл-форми серед здобувачів освіти 1-4-х класів Херсонської спеціалізованої школи I-III ступенів №24 із поглибленим вивченням математики, фізики та англійської мови Херсонської міської ради, частина з яких перебуває на окупованій території, а інша частина - на підконтрольній території України або за кордоном. В опитуванні взяло участь 50 школярів: 25 четвертокласників, 11 третьокласників, 9 другокласників і 5 першокласників, що представлено на рисунку (див. рис. 1).

Рис. 1. Кількість респондентів за паралелями

У ході опитування насамперед з'ясували думку школярів щодо мови, якою розмовляють у місті Херсоні та у школі, у якій вони навчаються. Отримані результати показали, що, на думку 26% дітей, у Херсоні українською мовою спілкується близько половини населення, а 20% респондентів зазначили, що нею послуговуються менше половини херсонців. Схожі результати отримали, проаналізувавши відповіді учнів щодо стану української мови в школі: 28% опитуваних вважають, що в школі нею спілкуються майже всі, а 24% школярів відповіли, що державною мовою у їхньому закладі освіти розмовляють менше половини людей. Ці показники доводять наявність білінгвального середовища, у якому формується мовна особистість здобувача освіти початкових класів.

Результати опитування відображено на рисунках (див. рис. 2, 3).

Рис. 2. Думка дітей щодо мовної ситуації у Херсоні

Рис. 3. Думка дітей щодо мовної ситуації у школі

Притримуючись погляду, що на формування мовлення молодшого школяра значний вплив має його родина, запитали в учнів, якою мовою послуговуються в їхній сім'ї. У результаті половина опитуваних показала, що в їхній родині спілкуються українською та російською мовами однаково, а 38% дітей зазначили, що в їхній сім'ї розмовляють переважно російською (див. рис. 4).

Рис. 4. Думка дітей щодо мовної ситуації у родині

У наступних питаннях опитувальника запропонували здобувачам освіти розказати про власний мовний досвід, а саме вказати, якою мовою вони

відповідають на уроках, послуговуються під час перерв та в позаурочний час і спілкуються в соціальних мережах та месенджерах.

Результати показали, що значна більшість молодших школярів (60%) під час уроків відповідає тільки українською, а 18% дітей – переважно українською. На жаль, залишається певна кількість здобувачів освіти (22%), що послуговуються на уроках однаково українською та російською мовами або переважно російською.

Результати опитування показано на рисунку (див. рис. 5).

Рис. 5. Мова дітей під час уроків

Дещо іншу думку спостерігаємо у відповідях на питання щодо спілкування в неформальному середовищі – під час перерв, у позаурочний час, у соціальних мережах. Наприклад, 44% респондентів обирають спілкування українською та російською мовами однаково у позаурочний час, а 40% учнів розмовляють на перервах та поза школою переважно російською. У соціальних мережах 42% дітей українською та російською мовами спілкуються однаково, а 34% опитуваних обирають переважно російську.

Крім того, результати опитування показують, що під час перерв виключно українську мову обирають 6% школярів, а під час спілкування в соціальних мережах та месенджерах – 22% опитуваних. Це свідчить, що здобувачам освіти початкової школи легше висловлюватися українською мовою письмово, ніж усно.

Результати висвітлено на рисунках (див. рис. 6 і рис. 7).

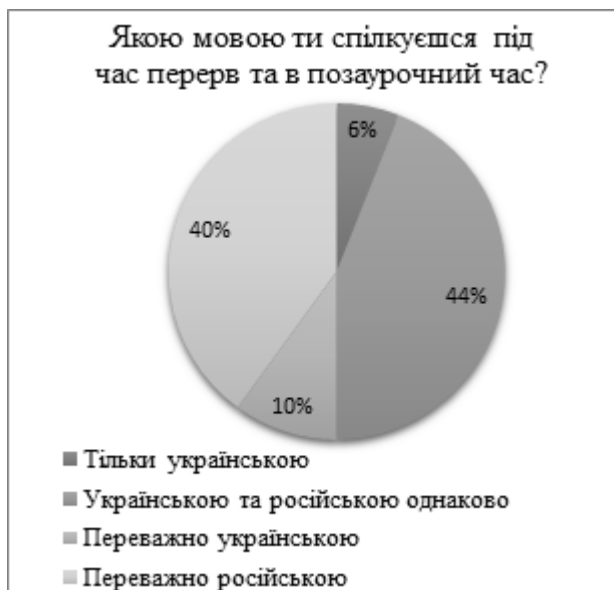

Рис. 6. Мова дітей під час перерв і в позаурочний час

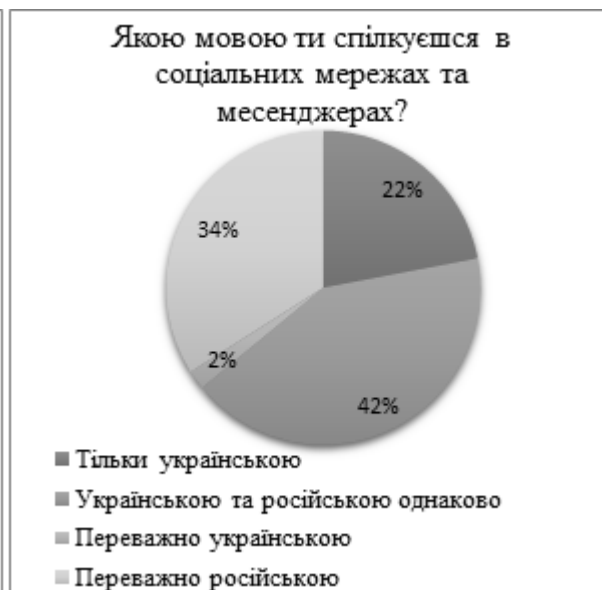

Рис. 7. Мова дітей в соціальних мережах та месенджерах

Наступні питання дозволили здобувачам освіти дати власну оцінку тому, як вони володіють українською мовою. У результаті 48% школярів указали, що їм потрібно ще працювати над удосконаленням знання української мови, 38% дітей оцінили свої знання на високому рівні й обрали варіант «вільно розмовляю українською мовою на уроках і в побуті». І тільки 14% респондентів вважають свій рівень володіння державною мовою недостатнім, тому їм складно висловлювати свої думки. Також значна більшість опитуваних (80%) виявила бажання додатково вивчати й вдосконалювати знання з української мови (див. рис.8 і рис.9).

Рис. 8. Оцінювання власного знання української мови

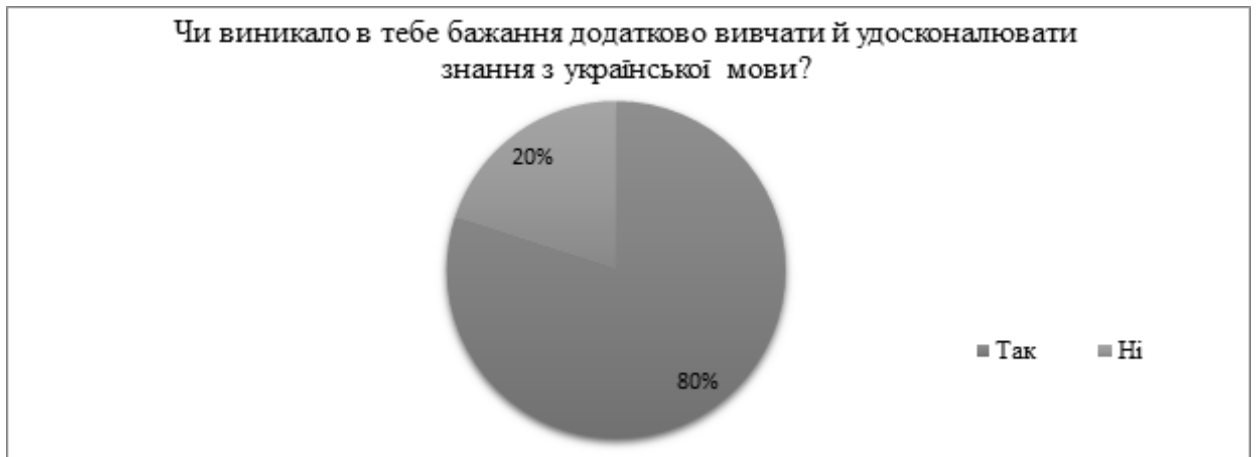

Рис. 9. Бажання дітей вдосконалювати знання з української мови

Як бачимо, переважна більшість здобувачів освіти початкової школи має бажання спілкуватися виключно українською мовою в усіх сферах. Але досягти значних результатів заважає мовне оточення школярів. Упевнитися у цьому твердженні допомогли відповіді дітей на питання електронного опитувальника: «Як ти вважаєш, що заважає тобі спілкуватися лише українською мовою?». У результаті ми з'ясували основні чинники, що стримують молодших школярів від послуговування державною мовою. До них відносимо:

- спілкування з друзями, які розмовляють переважно російською мовою;
- звичку говорити російською мовою в родині та повсякденному житті;
- перебування у російськомовному оточенні;
- недостатнє знання української мови.

Зазначимо, що з початку повномасштабної війни росії проти України кількість мешканців міста Херсона, що бажають розмовляти виключно українською мовою, значно збільшилася. Посилення інтересу до вивчення державної мови прослідкували і у відповідях респондентів. Зокрема, молодші школярі вказали, що після 24 лютого 2022 року вони або розмовляють, або намагаються говорити тільки українською мовою (44%), або мають бажання,

але їм поки складно перейти лише на українську (44%). І тільки 12% опитуваних відповіли, що вони продовжують спілкуватися російською. Результати відображено на рисунку (див. рис. 10).

Рис. 10. Ставлення дітей до української мови після 24 лютого 2022 року

Проведене опитування довело, що мовна особистість здобувачів освіти початкової школи міста Херсона формується в білінгвальному середовищі. Про це свідчать також результати спостереження за школярами під час уроків та перерв. Унаслідок недостатнього рівня володіння українською мовою і поверхового знання російської в мовленні дітей спостерігається мішанина обох мов, тобто можна почути різноманітні мовні перекручування, кальки, плутанину слів, уживання в одному реченні і української, і російської лексики.

Найбільш поширеними мовними помилками, яких припускаються молодші школярі, вважаємо:

1) недоречні запозичення з російської мови: *неділя* у значенні «*тиждень*», *время* – «*час*», *час* – «*година*», *мінута* – «*хвилина*», *карандаш* – «*олівець*», *бумага* – «*папір*», *листочок* – «*аркуш*», *справка* – «*довідка*», *понятно* – «*зрозуміло*», *перемена* – «*перерва*», *вкусняшки* – «*смаколики*», *конфети* – «*цукерки*», *діла* – «*справи*», *одіяло* – «*ковдра*»;

2) калькування з російської мови: *відношення* у значеннях «*стосунки*» та «*ставлення*», *рахую* у значенні «*вважаю*», *завідующий* – «*завідувач*», *Германія* – «*Німеччина*», *приймати участь* – «*брати участь*», *миющий засіб* – «*мийний*»

засіб», слідуєчий – «наступний», бути правим – «мати рацію», виглядати – «мати вигляд»;

3) порушення морфологічних норм: *нова шампунь* замість *новий шампунь*, *зла собака* – *злий собака*, *читати по складам* – *читати по складах*, *купляти* – *купувати*, *хотять* – *хочуть*, *саме краще* – *найкраще*, *семидесяти* – *сімдесяти*, *посуда* – *посуд*, *у цьому році* – *цього року*, *у той день* – *того дня*, *відкривати двері* – *відчиняти двері*, *відкривати книгу* – *розгортати книгу*, *піднімати руку* – *підносити руку*;

4) неправильне утворення форми кличного відмінка у звертаннях: *Оксана Михайлівна* замість *Оксано Михайлівно*, *Даня* замість *Данилко*, *Света* – *Світланко*, *Світлано*, *матуся* – *матусю*, *вчителька* – *вчителько*;

5) наголошування слів, кальковане з російської: *одИнадцять* замість *одинАдцять*, *олЕнь* – *Олень*, *украї́нський* – *украї́нський*, *фАртух* – *фартУх*, *ненавИдіти* – *ненАвидіти*, *фольгА* – *фОльга*, *спинА* – *спИна*.

Наведені приклади яскраво демонструють вплив двомовного оточення на формування мовної особистості молодших школярів. Проте останнім часом спостерігаємо зростання зацікавлення дітей українською мовою, що підтвердили результати опитування. Здобувачі освіти початкової школи свідомо переходять на спілкування українською мовою під час уроків та в онлайн-чатах. Школярі спокійно реагують на виправлення помилок у своєму мовленні та намагаються не припускатися їх у подальшому спілкуванні.

Підсумовуючи, зазначимо, що внаслідок збройної агресії російської федерації в Україні у школярів та їхніх батьків з'явилася мотивація та бажання розмовляти українською мовою не тільки у школі, а й у побуті. Хоча проблема двомовного оточення все ще залишається, кількість учнів молодшого шкільного віку, які обирають українську мову у спілкуванні з учителями та однолітками, значно зростає.

2.2. Мова соціальних мереж, мультфільмів, сучасної літератури у соціолекті молодшого школяра

На основі результатів спостереження за здобувачами освіти початкової школи у неформальному середовищі встановили, що соціальні мережі інтернету й такі медіапродукти, як мультфільми, фільми, реклама, мають значний вплив на формування мовного портрета молодшого школяра. Діти наслідують блогерів, кіногероїв та анімаційних персонажів, відтворюють їхню поведінку й мовлення.

Мову соціальних мереж досліджували такі вчені, як Дзюбіна О., Зінченко В., Карпа І., Степаненко О., Стрельбіцька Л., Чемеркін С., який, зокрема, вказував, що «... мова Всесвітньої мережі розкутіша порівняно з літературною практикою, вона має низку диференційних ознак поряд із літературним стандартом – високий рівень розмовності, жаргонності (зростання кількості обценної лексики) та частотне використання засобів креолізації (тобто перемешовування тексту елементами інших семіотичних систем) тощо...» [50]. Саме тому дітям легко сприймати інформацію, яку вони отримують з інтернету. Окрім того, школярі 9-10-ти років спроможні самостійно знаходити публікації саме тих блогерів, які для них є цікавими.

Наше спостереження за діяльністю молодших школярів в соціальних мережах виявило, що найбільш популярними серед дітей цього віку є ті блогери, які записують *летсплей* – відеоролики, у яких автори демонструють процес проходження комп'ютерної гри, коментують свої дії. Таких блогерів називають *летсплейщиками* або *стрімерами*. Сучасні діти, які наслідують улюблених блогерів, ведуть власні блоги на ютубі та в тіктоці, де також публікують відеоогляди таких популярних ігор, як Brawl Stars, Minecraft, Roblox.

Ми проаналізували сторінки здобувачів освіти 4 класу на ютубі та тіктоці (див. рис. 11) і зробили висновок, що мовлення молодших школярів насичене лексикою, пов'язаною з комп'ютерними іграми, наприклад:

- словами, утвореними від англійського слова *game* (гра): *геймплей* (ігровий процес), *геймер* (гравець), *геймити* або *гамати* (грати), *гейм овер* або *гамовер* (кінець гри), *геймбот* (комп'ютерний персонаж);
- словами, запозиченими з англійської лексики: *читер* (з англ. *cheater* – шахрай), *го* (запрошення приєднатися до гри), *гайд* (з англ. *guide* – керівництво; інструкція до гри), *сетінг* (от англ. *setting* – налаштування; ігровий простір);
- іменниками, похідними від англійських термінів: *юніт* (персонаж), *скін* (зовнішній вигляд персонажа), *нуб* (новий гравець), *лут* (трофеї), *баг* (помилка), *фіча* (особливість), *арт* (ілюстрація до гри), *бан* (покарання за порушення правил), *файтинг* (відеогра, що імітує рукопашний бій), *шутер* (відеогра, основу якої складає стрільба з різної зброї);
- дієсловами, похідними від англійських термінів: *рейдити* (робити набіги на інших гравців), *крафтити* (будувати), *майнити* (знаходити), *юзати* (використовувати), *апгрейдити* або *прокачати* (покращити).

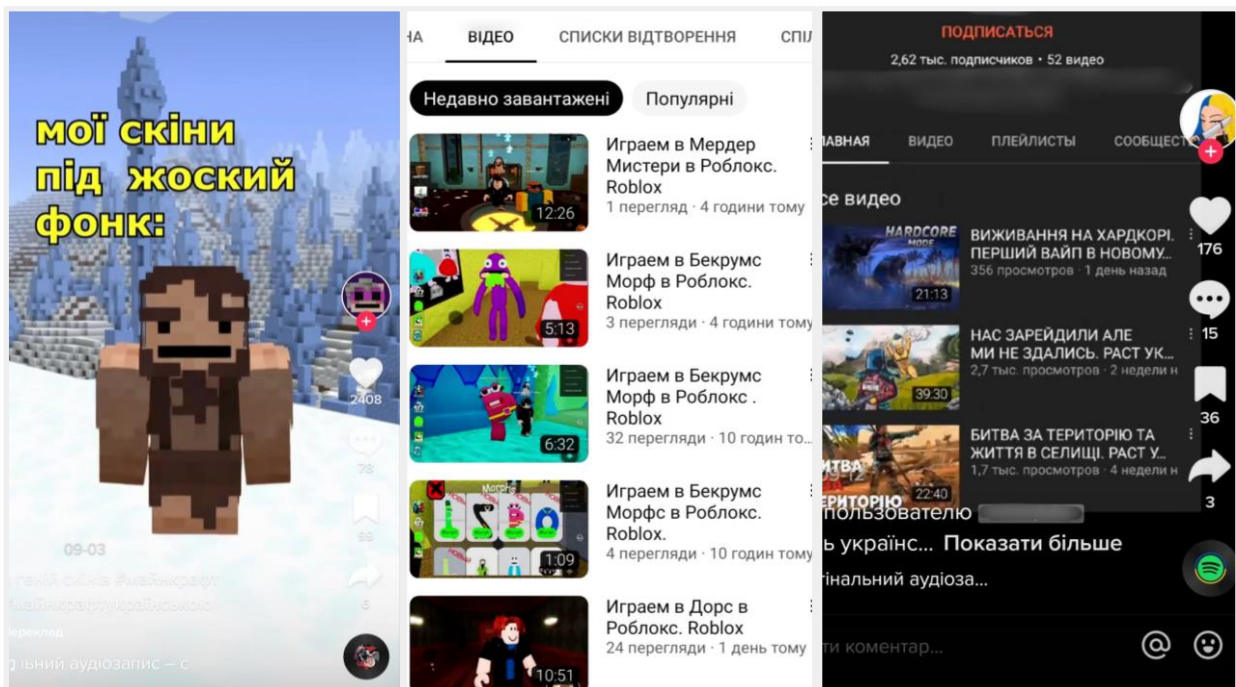

Рис. 11. Приклади сторінок з ютуб-каналу та тіктоку

Зазначені терміни молодші школярі використовують під час спілкування з однолітками на перервах, наприклад, у таких реченнях: “Го сьогодні після уроків у Бравл”, “Після школи я буду проходити новий шутер”. Крім того, учні послуговуються комп’ютерною лексикою під час уроків: “Мені потрібно прокачати уміння розв’язувати задачі”, “Хто користується калькулятором, той читер”.

Наступними за популярністю серед молодших школярів є блоги про подорожі. Наслідуючи відомих *тревел-блогерів*, учні створюють власні публікації, у яких діляться світлинами та історіями про свої подорожі (див. рис. 12).

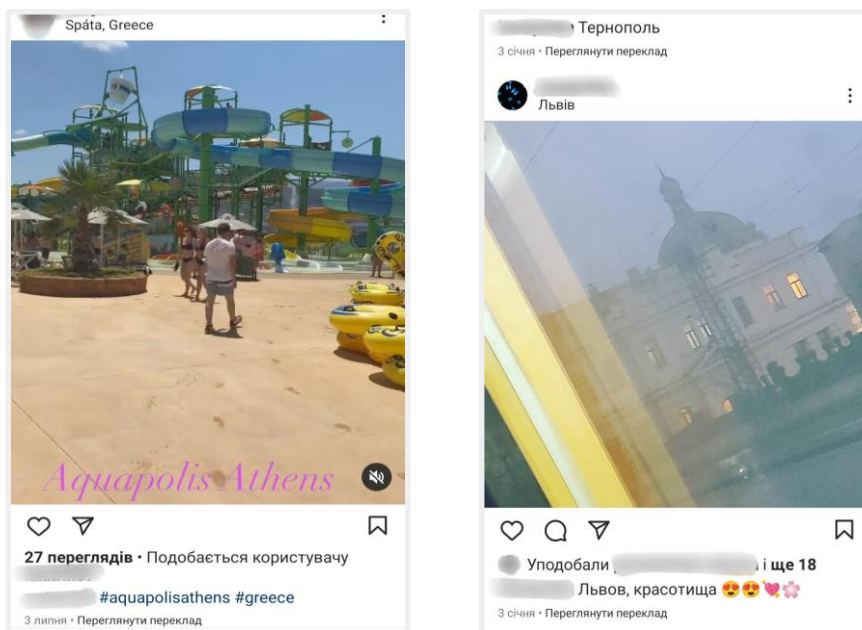

Рис. 12. Приклади сторінок тревел-блогерів 4 класу в інстаграмі

Зазначимо, що значна частка інформації на сторінках школярів у соціальних мережах опублікована російською мовою. Однак, після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України багато учнів почали робити записи у своїх блогах українською мовою. Окрім того, на сторінках дітей з’явилися дописи на підтримку України (див. рис. 13).

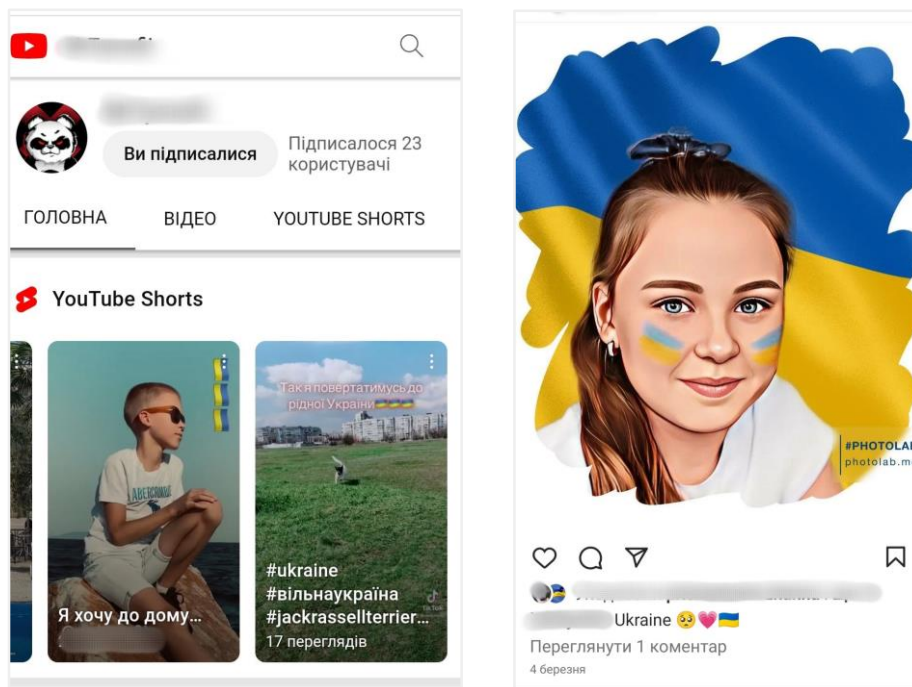

Рис. 13. Приклади сторінок учнів 4 класу в інстаграмі та ютубі

Досліджуючи вплив соціальних мереж на мовний портрет здобувачів освіти початкової ланки, звернули увагу на масове використання дітьми у повідомленнях та публікаціях графічних знаків – *емотиконів*. Їхнє основне призначення – емоційне забарвлення тексту, однак сучасні школярі у письмових повідомленнях часто замінюють такими знаками і звичайні слова.

Погоджуємося з думкою С. Чемеркіна, що емотикони є соціокультурним явищем, оскільки їх кількість у тексті залежить від віку комунікантів, а тип – від певної соціальної групи, характеру спілкування. Молодші школярі вживають велику кількість різноманітних графічних знаків у спілкуванні з однолітками, а у переписці з дорослими кількість уживаних емотиконів помітно зменшується (див. рис. 14).

Рис. 14. Приклад переписки з використанням емотиконів

Важливим чинником, який впливає на формування мовного портрета молодшого школяра, вважаємо такі медійні засоби, як мультфільми. Вони є невід'ємною частиною життя учнів початкової ланки освіти. Вплив мультиплікації на розвиток мовної особистості дитини вивчали Бандура А., Богуш А., Гордієнко В., Петрунько О., Стребна О., Титаренко Т. У своєму дослідженні беремо до уваги думку О. Стребної, яка визначає мову мультиплікаційного кіно для дітей як таку, що «...втрачає поетичність, ліричність, джерельну чистоту ... і орієнтується на занижену лексику, яка активно представлена в сучасному кінематографі» [45]. Англійський психолог А. Бандура розглядає мультфільм як потужний механізм формування особистості. Погоджуємося з думкою науковця, що мільйони можуть уважати об'єктом наслідування одну телевізійну модель.

Діти молодшого шкільного віку, за нашими спостереженнями, часто копіюють не тільки мовлення, а й поведінку улюблених анімаційних персонажів, відтворюють сцени з переглянутих мультфільмів. Щоб краще зрозуміти уподобання учнів, провели опитування, з якого дізналися, які

мультфільми користуються у школярів найбільшою популярністю. Отримані результати об'єднали у дві групи за специфікою анімації.

До першої групи зараховуємо мультфільми американських анімаційних студій Walt Disney Pictures, Illumination та DreamWorks Animation: «Секрети домашніх тварин», «Корпорація монстрів», «Бєбі Бос», «Нікчемний я», «Рая та останній дракон», «Шрек», «Людина-павук: Навколо всесвіту». Персонажі цих мультфільмів веселі, справедливі, розумні, сміливі, мають розкуту поведінку, тому діти прагнуть бути схожими на них.

Молодші школярі вживають у своєму мовленні жарти улюблених анімаційних героїв, повторюють їх репліки, наприклад: «Закон джунглів – кожний завжди намагається хапнути щось своє» («Бєбі Бос»), «Капець, як ти мене вибішуєш» («Таємниці домашніх тварин»), «Ну все, моє терпіння луснуло, чувачок» («Людина-павук»), «Те, що всім не подобається – не обов'язково гідота» («Нікчемний я»). Також у лексиці учнів присутні сленгізми, які вживають персонажі мультфільмів: *нормас, точняк, стопудняк, бро, стрьомний, крутяк, ніштяк, відстій*.

Другу групу, згідно з нашим опитуванням, становлять аніме – мультфільми та мультсеріали японського походження, екранізація коміксів – манги. Найпопулярнішими серед них є «Наруто», «Атака титанів», «Моя геройська академія», а також анімаційні фільми японського режисера Хаяо Міядзакі «Віднесені привидами», «Мій сусід Тоторо», «Рибка Поньо на кручі». У розмові з однолітками, за нашими спостереженнями, здобувачі освіти початкової ланки вживають лексику з японських мультфільмів, яка часто має експресивно-емоційне забарвлення.

Аніме-сленг, наявний у мовленні молодших школярів, можна об'єднати у тематичні групи:

- назви жанрів аніме: *кодомо* (аніме для дітей 5-12 років), *меха* (аніме про великих роботів, наприклад трансформерів), *сьодзьо* (аніме для дівчат віком 12-18 років), *сьонен* (аніме для юнаків віком 12-18 років);

- сленгізми, пов'язані із життям *анімешика* (фаната аніме): *косплей* (переодягання у героїв аніме), *муняшка* (фанат аніме, що транслюється на телебаченні), *накама* (близький товариш), *отаку* (той, хто цікавиться виключно аніме);
- терміни, запозичені з японської мови: *кунай* (метальний ніж), *ніндзюцу* (техніка бою ніндзя), *ніндзя* (японський найманий убивця), *рамен* (страва японської кухні), *сенсей* (наставник, учитель), *сінобі* (шпигун), *сюрикен* (метальна зброя) [22].

Ця вибірка аніме-сленгізмів створена в ході спостереження за молодшими школярами під час їхнього неформального спілкування з однолітками на перервах, у соціальних мережах. Вона є підтвердженням впливу аніме на мовний портрет здобувачів освіти початкової школи.

Зазначимо, що своє зацікавлення мультиплікаційними персонажами діти молодшого шкільного віку демонструють також у соціальних мережах, створюючи інтернет-меми. Погоджуємося із думкою С. Чемеркіна, який визначає інтернет-мем, як «...одиницю інформації, об'єкт, який набув популярності в середовищі, що обслуговується інформаційними технологіями» [49].

Створюючи меми, школярі обирають певну фразу або поняття і подають в іронічному, емоційному контексті, накладаючи слова на картинку із зображенням анімаційного персонажа. Таким чином діти не тільки діляться цікавою для них інформацією, а й ілюструють її для кращого сприйняття. Основними ознаками інтернет-мема вважаємо його цілісність та відтворюваність.

У воєнний час зазнала помітних змін тематика мемів, які публікують молодші школярі на своїх сторінках у соціальних мережах. Наприклад, замість мультиплікаційних персонажів почали з'являтися українські військові з висловами про перемогу України. Улюбленим персонажем інтернет-мемів періоду після 24 лютого 2022 року став пес Патрон, який, окрім підтримки

українських військових, допомагає молодшим школярам засвоїти правила безпеки під час воєнного стану.

Приклад інтернет-мему з використанням мультиплікаційного персонажа на тему, пов'язану із війною росії в Україні, показано на малюнку (див. рис.15).

Рис. 15. Приклад інтернет-мему

Результати спостережень за мовленням здобувачів освіти початкової ланки в неформальних умовах та в інтернеті підтверджують нашу думку про те, що на формування мовного портрета молодших школярів значно впливають соціальні мережі та анімаційні медіапродукти. Зазначимо, що сфера вивчення мовлення учнів у неформальному середовищі є досить широкою, тому дослідження мови сучасної літератури в соціолекті молодшого школяра ми дослідимо в наших наступних розвідках.

2.3. Формування мовної особистості під впливом пандемії COVID-19 та війни

За останні роки (протягом 2020-2022 рр.) українська мова збагатилася ковідною лексикою, а починаючи з лютого 2022 року ще й неологізмами на військову тематику. Присутність медичних та військових термінів спостерігаємо і у мовленні молодших школярів. Пояснюємо це такою якістю дітей молодшого шкільного віку, як допитливість. Здобувачі освіти початкової школи цікавляться усіма процесами, які відбуваються навколо них. Отримуючи інформацію з телевізора, соціальних мереж, із розмов дорослих, діти поповнюють свій лексикон новими термінами і не завжди розуміють їхнє значення.

Аналізуючи формування мовної особистості здобувача початкової освіти під впливом пандемії COVID-19 та війни, звертаємося до наукових доробок з пандемійної лексики О. Дзюбіної, Л. Заводної, Козубай, Л. Коккіної, С. Омельчука, І. А. Хаджи, Л. Ходи та досліджень з військової лексики Є. Букета, Д. Василенко, І. Литовченко, О. Тарасенко, Л. Туровської, Л. Удовіченко. Поділяємо думку Л. Заводної, що «мова як живий та динамічний організм завжди однією з перших реагує на різкі зміни в соціумі, будь-які військово-політичні конфлікти, протести, кризові ситуації, суспільні негаразди миттєво знаходять рефлексію у мові, зокрема через неологічні утворення» [18].

На основі спостереження за мовленням учнів початкової школи сформували вибірку найбільш уживаних лексичних новотворів, пов'язаних із тематикою пандемії COVID-19 та війни в Україні.

Мова сучасних здобувачів освіти початкової ланки насичена великою кількістю медичних понять і термінів, що не притаманно лексикону дітей 7-10 років. На це вплинула пандемія коронавірусної хвороби. У мовленні молодших школярів наразі можна почути слова і словосполучення, які безпосередньо пов'язані із захворюванням COVID-19: *коронавірус, коронавірусна інфекція, коронавірусна хвороба, пандемія коронавірусу,*

епідемія коронавірусу, вакцинація, ПЛР-тести, негативний або позитивний тести на коронавірус, ШВЛ, інтубація, вірусна пневмонія, зараження, ковідитись, ковідний, корона у значенні хвороби.

Соціальна реклама про запобігання розповсюдження захворюваності на COVID-19 увела в мовлення учнів початкової школи терміни: *ізоляція, карантин, локдаун, самоізоляція, дезінфекція, захисна маска, соціальна дистанція, скрінити температуру, санітайзер, протівірусний препарат.* На основі зазначеної термінології виникли такі словосполучення, як *карантинні канікули* та *протівірусний челендж*, якими також послуговуються школярі у своєму мовленні.

Проте здобувачі освіти 1-2-х класів не завжди доречно вживають зазначені медичні терміни, оскільки не усвідомлюють їхнього значення. А старші учні молодшого шкільного віку цікавляться не тільки новими словами, почутими від батьків та з телевізора, а ще і їхнім значенням.

Також у часи пандемії діти почали вживати в мовленні нові слова, пов'язані з пандемією та дистанційним навчанням під час карантину. До таких неологізмів можемо віднести слова: *дистанційка, зумитись, зум-урок, зум-уроки, зум-вечірка.* У мовленні учнів можна почути такі словосполучення, як *вийти в зум, скинути домашку у вайбер, отримати завдання у гугл-класі або клас-румі.* Під час дистанційних уроків молодші школярі вживають і більш експресивну лексику, як-от *відео або звук лагає, інтернет ліг, вирубився або гальмує.*

Зазначимо, що дистанційне навчання призвело також до появи в мовленні дітей термінів із сфери інформаційних технологій, оскільки більшість часу школярі проводять за комп'ютерами. До нашої вибірки включили поняття, які найчастіше вживають молодші школярі: *апгрейт* (оновлення апаратного забезпечення), *баг* (помилка в програмі), *бан* (позбавлення користувача певних прав), *браузер* (програма для перегляду веб-сторінок), *відюха* (відеокарта), *вінда* (операційна система Windows), *гуглити* (пошук інформації в системі Google), *девайс* (технічний пристрій), *конектити* (приєднуватися до чого-

небудь), *клава* (клавiатура), *лайфхак* (корисна порада), *ламер* (недосвiдчена людина), *мониторити* (вiдстежувати). Багато слiв утворенi шляхом скорочення, наприклад: *адмін* (адмiнiстратор), *комп* (комп'ютер), *ноут* (ноутбук).

Дiтям 7-10 рокiв притаманно пiдхоплювати новi цiкавi слова i використовувати їх у мовленнi. Наше спостереження виявило, що з початком повномасштабного росiйського вторгнення в Україну в лексиконi учнiв початкової школи з'явилися слова з вiйськової термiнологiї. Подiляємо думку Д. Василенко, що «вiйськовий термiн – це слово або словосполучення, яке спiввiдноситья з певним поняттям у галузi вiйськової справи (вiйськової науки, технiки, життєдiяльностi вiйськ i под.) i є обмеженим спецiальною сферою вживання в значеннi, регламентованим його дефiнiцiєю» [5].

Найбiльш уживанi у лексиконi молодших школярiв вiйськовi термiни розподiлимо за групами:

- слова, якi мають безпосереднiй зв'язок з вiйськовою справою, збройними силами, а саме: *вiйна, вiйськовослужбовцi, ЗСУ, збройна агресiя, артилерiя, артобстрiл, авiаудар, терористи, блокпост, тероборона, партизани, головнокомандувач.*
- вiйськово-технiчна термiнологiя: *байрактар, хаймарс, джавелiн, танк, гради, БТР, ракета, боєприпаси, снаряди, мiни, ПВО, укpiлення, укриття.*
- емоцiйно-забарвлена вiйськова розмовна лексика i сленгiзми-неологiзми, що з'явилися в українській мовi в перiод саме збройної росiйської агресiї в Україні: *бронiк, окупанти, орки, рашисти, ватник, ванька, бавовна, прилiт, передок, бандеромобiль, герої-кiборги, азовцi, чорнобаїти, забайрактарити, мопеди.*

Водночас широкого вжитку набули такi словосполучення, як *тимчасово окупованi територiї, внутрiшньо перемiщенi особи, вiдбiй повiтряної тривоги*. Повномасштабне вторгнення росiї на територiю України призвело до появи в соцiальних мережах висловiв, якi влучно i коротко описують подiї

війни. За матеріалами інтернет-ресурсу Ukraïner, склали добірку крилатих фраз війни в Україні, якими послуговуються у своєму мовленні молодші школярі:

- *йти за воєнним кораблем* (відомі слова військовослужбовця Романа Грибова з острова Зміїний, адресовані російським військовим, вживаються, коли хто-небудь зазнає поразки);
- *жест доброї волі* (фраза, яку озвучували росіяни, щоб виправдати свою ганебну поразку);
- *скажи «паляниця»* (вислів для перевірки на «москаля», говорять, коли потрібно довести свою проукраїнську позицію);
- *«Доброго вечора, ми з України!»* (цей популярний вислів з однойменного музичного треку електронного дуєту PROBASS Δ HARDI вживають, коли хочуть підкреслити свою приналежність до України, висловити їй підтримку);
- *«Усе буде Україна!»* (фраза – символ віри в перемогу) [25].

Використання у мовленні описаних висловлювань прослідковуємо не тільки в усному спілкуванні школярів, а й у публікаціях у соціальних мережах та в листуванні в інтернет-месенджерах. Натрапляємо на зазначені крилаті фрази, зокрема у вигляді інтернетових мемів та мотиваційних листівок (див. рис. 16).

Рис. 16. Мотиваційна листівка «Все буде Україна»

Отже, мова здобувача освіти початкової школи формується також під впливом пандемії COVID-19 та війни. Збагачення лексики молодших школярів медичними та військовими термінами відбувається шляхом спілкування з дорослими, перегляду телевізора та публікацій у соціальних мережах.

ВИСНОВКИ

Мовна особистість сучасного здобувача освіти початкової школи – явище багатоаспектне й різнопланове. Для того щоб охопити якнайбільше характеристик мовного портрета молодших школярів міста Херсон, ми дослідили їхнє мовлення, ураховуючи вплив білінгвального середовища, соціальних мереж, мультфільмів, пандемії COVID-19 та війни рф проти України. Спостерігаючи за спілкуванням учнів віком 7-10 років Херсонської спеціалізованої школи I-III ступенів №24 Херсонської міської ради під час уроків, на перервах, у соціальних мережах, ми виявили низку закономірних особливостей, притаманних мовній особистості цього віку.

У першому розділі кваліфікаційної роботи з'ясували загальне уявлення про концепцію мовної особистості в сучасному мовознавстві, розглянувши основні характеристики і параметри мовної особистості, уточнили поняття «мовний портрет». Для нашого дослідження узяли за основу визначення мовної особистості, яке запропонувала А. Богуш: мовна особистість – це носій національно-мовленнєвої, високорозвинена особистість, якій властиве володіння мовним і соціокультурним запасом, вільне спілкування як рідною, так й іншими мовами в полікультурному просторі, уміння застосовувати набуті мовленнєві вміння та навички, полікультурні знання [1].

Також відзначили, що найбільш повний і точний опис мовної особистості потребує аналізу її мовного портрета, який розкриває комунікативний потенціал людини, є сукупністю характеристик її мовного іміджу. Мовний портрет є відображенням певних особливостей особистості: соціальних, вікових, культурних, духовних, національно-естетичних. Окрім того, він розкриває мовні вподобання людини.

Проаналізувавши доробок науковців-лінгводидактів, психологів, соціолінгвістів, зробили висновок, що неможливо охарактеризувати мовний портрет молодшого школяра з огляду тільки на лінгвістичні характеристики, слід застосувати комплексний підхід. Тому у своїй роботі враховуємо також

психолінгвістичні чинники (психологічні, соціальні, особисті інтереси), мовно-культурні особливості (комунікативна поведінка з урахуванням своєрідності лексики адресата) та рівень лексикону.

У другому розділі ставили завдання розкрити мовний портрет здобувача освіти початкової ланки міста Херсон з огляду на такі екстралінгвальні чинники, як білінгвальне середовище, комп'ютерні й мобільні ігри, соціальні мережі та різноманітні медіапродукти, пандемія COVID-19 і повномасштабне вторгнення росії в Україну.

У результаті опитування учнів 1-4-х класів з'ясували, що молодші школярі міста Херсона перебувають в українсько-російському мовному середовищі. Унаслідок білінгвального впливу на формування мовної особистості спостерігаємо наявність у мовленні дітей великої кількості мовних помилок. Однак, молодші школярі останнім часом виявляють значне зацікавлення українською мовою і бажання нею спілкуватися.

Наступні спостереження за мовленням здобувачів освіти початкової ланки здійснили на основі матеріалів, узятих із таких інтернетових ресурсів, як ютуб-канал, тік-ток, інстаграм та месенджерів "Вайбер" і "Телеграм". З'ясували, що мовлення дітей 7-10 років насичене сленгізмами, комп'ютерною та ігровою лексикою. Також дослідили вплив сучасних анімаційних фільмів на мовну особистість молодшого школяра. Виявили, що у мовленні учнів наявні висловлювання мультиплікаційних персонажів, яких діти наслідують.

Лексика сучасних молодших школярів також насичена медичними та військовими термінами, що ми підтвердили в ході спостереження. Отже, вплив пандемії COVID-19 та війни на формування мовної особистості сучасного здобувача освіти є беззаперечним.

Підсумовуючи викладене, робимо висновок, що мовний портрет учня початкової школи міста Херсона сформовано під впливом таких екстралінгвальних чинників, як двомовне оточення, соціальні мережі, комп'ютерні ігри, мультфільми, пандемія та війна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М. Формування мовленнєвої особистості дитини в полікультурному середовищі: теоретичний аспект. *Славянская педагогическая культура*. 2010. № 9. С. 158-161.
2. Боринштейн Є. Р. Соціокультурні особливості мовної особистості. *Соціальна психологія*. 2004. № 5. С. 63-71.
3. Боть Л. Прагматичні особливості усного мовлення дітей молодшого шкільного віку. *Мовознавчий вісник*. 2010. № 11. С. 202-205.
4. Букет Є. АрміяInform представляє словник неологізмів української мови [Електронний ресурс]. 2022. URL: <https://cutt.ly/DC5EzsE>.
5. Василенко, Д. В. Запозичення у складі англomовного військового лексикону. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. №32. С. 202-206.
6. Глазова О. П. Мовна особистість як homo loquens – людина, яка творить і сприймає висловлювання. 2014. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/9052/1/O_Glazova_MD_1-2_IPPO.pdf.
7. Голик С. В. Мовна особистість як об'єкт лінгвокультурологічних досліджень. *Вісник Львівського університету. Серія: Іноземні мови*. 2013. Вип. 21. С. 258-264. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_in_mov_2013_21_37
8. Голобородько Є. П. Концептуальні засади формування мовної особистості на сучасному етапі. URL: <http://virtkafedra.ukoz.ua>.
9. Голуб Н. Б. Ознаки компетентності мовної особистості учня. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка*. 2013. Вип. 48. С. 45-52.
10. Горіна Ж.Д. Лінгвокреативність у мовленнєвій репрезентації елітарної мовної особистості. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки)*. 2011. № 15 (226). С.94-102.

11. Горошкіна О. М. Мовленнєвий портрет сучасного старшокласника. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія*. 2012. Вип. 16. 204-208.
12. Гусєва А. С. Мовна особистість в умовах віртуальної комунікації: номінація користувача як мовний код. *Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадського. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. 2013. Т. 26 (65), № 4. Ч. 2. С. 58-64.
13. Державний стандарт початкової освіти. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 класи та 3-4 класи. Київ: Видавництво «Світоч». 2019. 336 с.
14. Дзюбіна О. І. Структура, семантика та прагматика сленгових неологізмів соціальних мереж Twitter та Facebook. URL: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05/dis_dzyubina.pdf.
15. Дика Н. Реалізація концепту мовної особистості у сучасній лінгводидактиці. *Педагогічний процес: теорія і практика (Серія: Педагогіка)*. 2016. № 2 (53). С. 32-36.
16. Єрмоленко С., Бибик С., Тодор О. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь. 2001. 224 с.
17. Заводна Л. Неологізми, виникнення яких зумовлено сучасними модернізаційними процесами у вітчизняній освіті. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 4. С. 96-100.
18. Заводна Л. Лексичні новотвори, виникнення яких зумовлено сучасними суспільними процесами. *Молодь і ринок*. 2021. 9/195.
19. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк: ДонНУ. 2012. 402 с.
20. Загнітко А. П. Теорія лінгвоперсонології: монографія. Вінниця: Нілан-Лтд. 2017. 136 с.

- 21.Калюжка Н. Формування мовної особистості сучасного учня: пошук підходів. *Рідна школа*. 2020. № 2-4. С. 59-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2020_2-4_12
- 22.Кліменко Н. О. Субкультура аніме у молодіжному середовищі: інформаційна довідка із серії «Панорама світу». КЗ КОР «КОБЮ». Київ. 2017. 36 с.
- 23.Кусько Е. Я. Лексико-синтаксические средства языковой характеристики персонажей в романах А. Шаррера: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Львов. 1969. 18 с.
- 24.Лавриненко О. Конструювання концептуальної моделі мовної особистості. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 6. 2009. С. 261-273.
- 25.Логвиненко Б., Понеділок Н. Топ-фрази війни. *Ukrainer*. 2022. URL: <https://ukrainer.net/krylati-frazy/> .
- 26.Мазепова О. В. Еволюція поняття «мовна особистість» у сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. Вип. 48. С. 274-286. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2014_48_27.
- 27.Мацько Л. І. Аспекти мовної особистості у проекції педагогічного дискурсу. *Дивослово*. 2006. № 7. С.2-5.
- 28.Ніколаєва Т. М. Лексико-семантичні аспекти мови соціальних мереж. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 9. Том 2. С. 96-101.
- 29.Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців: монографія. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2019. С. 16.
- 30.Омельчук С.А., Мандич Т.М. Контекстний аналіз аббревіатури COVID-19 та лексичних варіантів її на перетині лексикології, словотвору й синтаксису. Publishing House «Baltija Publishing». 2020. С. 112–131.

- 31.Паламар Л. Формування мовної особистості у вищих навчальних закладах України. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 9. С. 35–37.
- 32.Пасічник І., Вісич О., Карповець Х., Столяр З. Мовна особистість в освітньому просторі: монографія. Острого : Вид-во Національного університету «Острозька академія». 2021. 270 с.
- 33.Пентиліук М. Мовна особистість майбутнього вчителя-словесника в контексті професійної підготовки. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. Ч.2. 441с.
- 34.Пентиліук М. Мовна особистість учня в перспекції мовленнєвого спілкування. *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірник статей*. Київ: Ленвіт. 2011. 256 с.
- 35.Пентиліук М., Горошкіна О., Єсаулова Н., Лук'янченко О., Мордовцева Н. Словник-довідник з української лінгводидактики: навчальний посібник. Київ: Ленвіт. 2003. 149 с.
- 36.Пентиліук М., Нікітіна А., Горошкіна О. Концепція когнітивної методики навчання української мови. *Дивослово*. 2004. № 8. С. 5–9.
- 37.Писаренко К. В. Типологія мовних портретів персонажів у художніх текстах триптиху «Хресна проща» Р. Іваничука: змістовий аспект. *Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. Праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. 2015. Вип. 42. С. 150 – 155.
- 38.Пономарів О. Українське слово для всіх і для кожного. Київ: Либідь. 2013. 359 с.
- 39.Романченко А. П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти: монографія. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. 2019. 541 с.
- 40.Русанівський В., Тараненко О., Зяблюк М. Українська мова: енциклопедія. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана. 2004. 824 с.

41. Селігей П. Мовна свідомість – шанобливе ставлення до мови. *Дивослово*. 2012. № 7. С. 40-44.
42. Семенов О., Базиль Л. Мовна особистість учителя в художній літературі: навч. посіб. Київ: Фенікс, 2008. 224 с.
43. Сіранчук Н. М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови: монографія. Київ: Центр учбової літератури. 2017. 288 с.
44. Стишов А.О. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). 2-ге вид. Київ: Пугач, 2005. 388 с.
45. Стребна О. В. Вплив мультфільмів на громадянську свідомість молодших школярів. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. Херсон: Видавництво ХДУ. 2008. Т. 1. №50. С. 373-378.
46. Струганець Л. В. Культура мови. Словник термінів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 2000. 88 с.
47. Хом'як І. Формування мовної особистості в білінгвальному середовищі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 2010. № 22 (209). Ч. II. С. 138–144.
48. Чаюк Т. А. Сучасні погляди на дитяче мовлення у лінгвістиці та психолінгвістиці *Science and Education a New Dimension. Philology*. V(30). Issue: 117. 2017. P. 7–11.
49. Чемеркін С. Г. Інтернет-мем – що це? *Культура слова*. 2015. Вип. 82. С. 113-116.
50. Чемеркін С. Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси. Київ, 2009. 240 с.
51. Шевчук З. С. Понятійно-термінологічне поле дослідження ієрархії «мовна особистість – мовний портрет». *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. Вип. 4. С. 305-308. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oliniv_2014_4_71.

ДОДАТКИ

Опитувальник «Мовне середовище»

1) Скільки людей, на твою думку, спілкується українською мовою в населеному пункті, де ти мешкаєш?

- майже ніхто;
- значно менше половини;
- близько половини;
- значно більше половини;
- майже всі;
- важко відповісти.

2) Скільки людей, на твою думку, спілкується українською мовою в школі, де ти навчаєшся?

- майже ніхто;
- значно менше половини;
- близько половини;
- значно більше половини;
- майже всі;
- важко відповісти.

3) Якою мовою ти відповідаєш під час уроків?

- тільки українською;
- українською та російською однаково;
- переважно українською;
- переважно російською.

4) Якою мовою ти спілкуєшся під час перерв та в позаурочний час?

- тільки українською;
- українською та російською однаково;
- переважно українською;
- переважно російською.

5) Якою мовою розмовляють у твоїй родині?

- тільки українською;
- українською та російською однаково;
- переважно українською;
- переважно російською.

6) Якою мовою ти спілкуєшся в соціальних мережах та месенджерах?

- тільки українською;
- українською та російською однаково;
- переважно українською;
- переважно російською.

7) Чи виникало в тебе бажання додатково вивчати й вдосконалювати знання з української мови?

- так;
- ні.

8) На твою думку, як добре ти володієш українською мовою?

- вільно розмовляю українською мовою на уроках і в побуті;
- мені потрібно ще працювати над вдосконаленням знання української мови;
- мені складно висловлювати власні думки українською мовою;

9) Як ти вважаєте, що заважає тобі спілкуватися лише українською мовою?

Відповідь: _____

10) Чи змінилося твоє ставлення до української мови після 24 лютого 2022 року, коли розпочалася війна?

- так, я розмовляю/намагаюся говорити тільки українською;
- так, але мені поки складно перейти виключно на українську;
- ні, я продовжую спілкуватися російською.